

महाराष्ट्र शासन

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २७२०/प्र.क्र.४७/१ अ

मंत्रालय विस्तार, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मादाम कामा मार्ग, मुंबई-४०००३२.

दिनांक: २७ ऑगस्ट, २०२१

प्रस्तावना:-

सेंद्रिय शेती म्हणजे जिवंत पर्यावरणीय रचना आणि जीवन चक्रास समजून घेऊन व रसायनाचा वापर टाळून केलेली एकात्मिक शेती पद्धती. जागतिक स्तरावर सेंद्रिय उत्पादनांना असणारी वाढती मागणी, त्यांना मिळणारे जादाचे दर व उत्पादित होणारे सेंद्रिय उत्पादन या बाबींचा विचार करता राज्यातील सेंद्रिय शेतीस अनुकूल असणारी परिस्थिती विचारात घेता सेंद्रिय शेती उत्पादनास प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे. सेंद्रिय शेती निसर्गातील विविध तत्वावर आधारित आहे. सेंद्रिय शेती पद्धतीचे फायदे, सेंद्रिय उत्पादनाची देशांतर्गत व देशाबाहेर असलेली मागणी विचारात घेता कृषि विभाग, कृषि विद्यापीठे, विविध संशोधन केंद्रे, शासकीय व अशासकीय सेंद्रिय संस्था व विविध शेतकरी उत्पादक गट यांच्या माध्यमातून मोठ्या प्रमाणात राज्यामध्ये सेंद्रिय शेती पद्धतीबाबत जनजागृती करण्यात येत आहे. शासनाच्या वतीने महाराष्ट्र राज्यामध्ये डॉ.पंजाबराव देशमुख जैविक शेती मिशनची स्थापना सन २०१८ मध्ये करण्यात आलेली आहे व त्या माध्यमातून शेतकरी व सेंद्रिय शेती समूहांना तांत्रिक मार्गदर्शन करण्यात येत आहे. तसेच, परंपरागत कृषि विकास योजना या केंद्र पुरस्कृत सेंद्रिय गटशेती योजनेची अंमलबजावणी राज्यात करण्यात येत आहे.

२. राज्यात मागील ४-५ वर्षांपासून सेंद्रिय शेतीचे क्षेत्र वाढत आहे, परंतु प्रमाणिकरणाअभावी शेतकऱ्यांना त्यांनी उत्पादित केलेला माल सेंद्रिय म्हणून विकता येत नाही. सद्यस्थितीत राज्यामध्ये सेंद्रिय प्रमाणिकरणाचे काम खाजगी प्रमाणीकरण संस्थांमार्फत करण्यात येते व सदरची बाब अत्यंत खर्चिक असल्याने शेतकऱ्यांना प्रमाणिकरण करणे परवडणारे नाही.

३. सद्यस्थितीत सेंद्रिय पद्धतीने उत्पादित शेतकऱ्यांच्या शेतमालाला National Programme for Organic Production (NPOP) नुसार कृषि व प्रक्रियाकृत अन्न उत्पादने निर्यात विकास प्राधिकरणाच्या (APEDA) मार्फत मान्यता (Accreditation) प्राप्त झालेल्या सेंद्रिय उत्पादनांचे प्रमाणिकरण झाल्यास देशांतर्गत व देशाबाहेर विक्रीकरिता बाजारपेठ उपलब्ध होईल व शेतकऱ्यांच्या मालाला चांगला भाव मिळू शकेल. सेंद्रिय शेती उत्पादित शेतमालाच्या प्रमाणिकरणासाठी पायाभूत सुविधा, विक्री व्यवस्थापन व मार्गदर्शन राज्यातील शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देण्यासाठी राज्य सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेची स्थापना करणे व त्यास NPOP अंतर्गत अपेडाकडून प्रमाणिकरण प्राप्त करून घेणे गरजेचे आहे. सेंद्रिय शेती खालील महाराष्ट्र राज्याचे क्षेत्र मोठ्या प्रमाणात असून क्षेत्राचा विचार केल्यास देशात महाराष्ट्र राज्याचा तिसरा क्रमांक आहे. राज्याची सेंद्रिय शेतीबाबतची क्षमता मोठी आहे. त्यामुळे राज्य शासनाची

सॅद्रिय प्रमाणीकरणासाठी स्वतःची यंत्रणा असणे आवश्यक आहे. अपेडाचे मार्गदर्शक सूचनेनुसार सॅद्रिय प्रमाणिकरण यंत्रणा ही स्वतंत्र स्वायत्त संस्था असावी व त्या संस्थेचा स्वतंत्र अधिकारी/कर्मचारीवृंद असावा तसेच संस्थेला कायदेशीर अस्तित्व (Legal Status) असणे आवश्यक आहे.

४. भारतामध्ये सॅद्रिय उत्पादने प्रमाणिकरणाचे काम नॅशनल प्रोग्राम फॉर ऑर्गॅनिक प्रॉडक्शन (NPOP) च्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार चालते. सॅद्रिय प्रमाणीकरण करणाऱ्या संस्थांना मान्यता देणारे राष्ट्रीय प्रमाणीकरण मंडळ (National Accreditation Board) कृषि व प्रक्रियाकृत अन्न उत्पादने निर्यात विकास प्राधिकरणाच्या (APEDA) अंतर्गत कार्यरत आहे. केंद्र शासनाने NPOP अंतर्गत सॅद्रिय प्रमाणीकरणाबाबत निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांन्वये निश्चित करण्यात आलेली मानके ही European Commission व United Nations Drug Agency या आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील संस्थांच्या व Food Security Standards Authority of India च्या सॅद्रिय उत्पादने मानकांशी सुसंगत आहेत. तसेच, सॅद्रिय उत्पादनांची निर्यात करण्याकरिता अधिकृत राष्ट्रीय प्रमाणीकरण मंडळाने (National Accreditation Board) मान्यता दिलेल्या प्रमाणीकरण यंत्रणेकडूनच प्रमाणीकरण प्राप्त करून घेण्याचा निकष Directorate General of Foreign Trade (DGFT) ने विहीत केलेला आहे. याकरिता राज्य शासनाद्वारे NPOP च्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार राज्य सॅद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेची स्थापना करण्यात येऊन सदर यंत्रणेस कृषि व प्रक्रियाकृत अन्न उत्पादने निर्यात विकास प्राधिकरणाच्या (APEDA) अंतर्गत कार्यरत राष्ट्रीय प्रमाणीकरण मंडळाची (National Accreditation Board) मान्यता घेण्याची आवश्यकता आहे. राज्यातील शेतकऱ्यांना सॅद्रिय शेतीच्या माध्यमातून आर्थिक फायदा मिळण्यासाठी महाराष्ट्र सॅद्रिय प्रमाणिकरण यंत्रणा स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

### **शासन निर्णय:-**

सॅद्रिय शेती खालील महाराष्ट्र राज्याचे क्षेत्र मोठ्या प्रमाणात असून क्षेत्राचा विचार केल्यास देशात महाराष्ट्र राज्याचा तिसरा क्रमांक आहे. राज्याची सॅद्रिय शेतीबाबतची क्षमता मोठी आहे. त्यामुळे राज्य शासनाची सॅद्रिय प्रमाणीकरणासाठी स्वतःची यंत्रणा असणे आवश्यक असल्याने महाराष्ट्र सॅद्रिय प्रमाणिकरण यंत्रणा स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

२. महाराष्ट्र सॅद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणा या संस्थेची नोंदणी, संस्था नोंदणी अधिनियम, १८६० अंतर्गत करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

३. महाराष्ट्र सॅद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेचे मुख्यालय महाराष्ट्र राज्य बीज प्रमाणीकरण यंत्रणा, मुर्तिजापूर रोड, शिवणी, अकोला यांच्या कार्यालयातील उपलब्ध असलेल्या जागेतच स्थापन करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र सॅद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेची क्षेत्रीय कार्यालये प्रत्येक कृषि विभागाकरिता एक याप्रमाणे पुणे, नागपूर, कोल्हापूर, अकोला, औरंगाबाद, ठाणे, नाशिक, लातूर येथे स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. महाराष्ट्र सॅद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेचे कार्यक्षेत्र राज्यातील सर्व जिल्हे राहतील.

४. महाराष्ट्र सॅद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेस आवश्यक एकूण १५ अधिकारी/कर्मचारी पदे आवश्यक आहेत. ही पदे महाराष्ट्र राज्य बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या ४१६ इतक्या सध्याच्या मंजूर मनुष्यबळातून

वर्ग करून देण्यास मान्यता देण्यात आहे. त्यामुळे यंत्रणेकरिता नव्याने पदनिर्मिती करण्याची आवश्यकता भासणार नाही.

५. महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या स्थापनेपासून ३ वर्षांकरिता यंत्रणेस लागणारा आवश्यक निधी तसेच आस्थापनाविषयक बाबींचा खर्च महाराष्ट्र राज्य बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेने त्यांच्या महसुलातून उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

६. महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेचे नियामक मंडळ खालील प्रमाणे राहील.

अ. क्र.	पदनाम	नियामक मंडळ पदे
१	अप्पर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (कृषि)	अध्यक्ष
२	आयुक्त (कृषि), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	सदस्य
३	संचालक, विस्तार व प्रशिक्षण, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	सदस्य
४	सेंद्रिय शेती क्षेत्रात कार्यरत संस्थांचे तीन प्रतिनिधी	सदस्य
५	राज्य कृषि विद्यापीठांतील सेंद्रिय शेती विभाग प्रमुख	सदस्य
६	संचालक, महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणा, अकोला	सदस्य सचिव

सदर संस्थेच्या साधनसामुग्री खरेदी करणे याबाबत धोरणात्मक निर्णय घेणे, तसेच कामकाजाकरिता आवश्यक त्या पायाभूत सुविधानिर्मिती याबाबत निर्णय घेण्याचे सर्व अधिकार वरील नियामक मंडळाला देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

७. सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेचा खालीलप्रमाणे आकृतीबंध निश्चित करण्यात येत आहे.

अ. क्रं	पदनाम	पदसंख्या	पदाचा संवर्ग	नियुक्तीचा प्रकार
१	संचालक	१	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी	प्रतिनियुक्तीने
२	गुणवत्ता व्यवस्थापक	१	महाराष्ट्र कृषि सेवा, वर्ग-१	प्रतिनियुक्तीने
३	प्रशासकीय व्यवस्थापक	१	महाराष्ट्र कृषि सेवा, वर्ग-२	प्रतिनियुक्तीने
४	तांत्रिक व्यवस्थापक	१	महाराष्ट्र कृषि सेवा, वर्ग-२	प्रतिनियुक्तीने
५	मूल्यमापक	१	महाराष्ट्र कृषि सेवा, वर्ग-२	प्रतिनियुक्तीने
६	विभागीय निरीक्षक	८	महाराष्ट्र कृषि सेवा, वर्ग-२ (कनिष्ठ)	प्रतिनियुक्तीने
७	लिपिक	२	कनिष्ठ लिपिक	प्रतिनियुक्तीने
८	डाटा एण्ट्री ऑपरेटर	४	कंत्राटी	कंत्राटी

८. महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेस लागणारा आवश्यक निधी सदर संस्थेच्या स्थापनेपासून ३ वर्षांकरिता महाराष्ट्र राज्य बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेने त्यांच्या महसुलातून आवश्यकतेनुसार उपलब्ध करून द्यावा. या कालावधीत महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेने स्वावलंबी व्हावे. तसेच, प्रतिनियुक्तीने व कंत्राटी पद्धतीने घेण्यात येणाऱ्या पदांचे सुरुवातीच्या ३ वर्षांचे वेतन महाराष्ट्र राज्य बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेकडून करण्यात यावे. महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेचे मुख्य कार्यालय व क्षेत्रीय कार्यालये, महाराष्ट्र राज्य बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या मुख्य/क्षेत्रीय कार्यालयात कार्यरत राहिल व कार्यालयीन खर्च बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या निधीमधून ३ वर्षांसाठी करण्यात येईल.

९. महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या कार्यालयातील प्रशासकीय व्यवस्थापक वर्ग -२ यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे.

१०. सदर शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र. २६९/२०२१/व्यय -१, दिनांक २८.०८.२०२१ अन्वये दिलेल्या मान्यतेच्या अनुषंगाने निर्गमित करण्यात येत आहे..

११. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या [www.maharashtra.gov.in](http://www.maharashtra.gov.in) या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक क्रं. २०२१०८२७१४०४०७३४०१ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(उमेश चांदिवडे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. मा.विरोधी नेता (विधानसभा/विधानपरिषद), यांचे खाजगी सचिव, विधान भवन, मुंबई.
३. मा.राज्यमंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा.मुख्य सचिवांचे सहसचिव, मंत्रालय, मुंबई.
५. आयुक्त (कृषि), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
६. कुलगुरु, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जि. अहमदनगर.
७. कुलगुरु, वसंतराव नाईक कृषि विद्यापीठ, जि. परभणी.
८. कुलगुरु, डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली, जि. रत्नागिरी.
९. कुलगुरु, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, जि. अकोला.
१०. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ मर्यादित (महाबीज), अकोला.
११. सचिव (कृषि) यांचे स्वीय सहायक, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

१२. संचालक, महाराष्ट्र राज्य बीज प्रमाणीकरण यंत्रणा, अकोला.
१३. संचालक (विस्तार व प्रशिक्षण), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१४. संचालक (निविष्ठा व गुणनियंत्रण), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१५. संचालक (फलोत्पादन), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१६. विभागीय कृषि सहसंचालक (सर्व),
१७. जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी (सर्व).
१८. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) १/२, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर.
१९. महोलखापाल (लेखा परीक्षा) १/२, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर.
२०. संशोधन संचालक (सर्व), कृषि विद्यापीठे.
२१. अवर सचिव, (व्यय-१) वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२२. अवर सचिव, कार्यासन १४३१, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२३. निवडनस्ती, कार्यासन १-अ, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.